

Література:

1. Темченко О.В. Оптимізація педагогічного керівництва процесом формування професійної позиції вчителя // Молодь і ринок. – 2007. – № 9 (32). – С. 132-135.
2. Темченко О.В. Програмно-цільовий підхід в управлінні процесом формування професійної позиції вчителя // Розвиток інноваційного середовища навчального закладу: матер. наук.-прак. конф. (14 травня 2009р.)/Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2009. – С. 88 – 97.
3. Темченко О.В. Самовдосконалення вчителя – підґрунтя формування професійної позиції // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16: Зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. 8 (18). – С.167-171.

В статтє рассматриваются результаты и анализ опытно-экспериментальной работы по формированию профессиональной позиции учителя общеобразовательной школы.

This article elucidates results and analysis of how-experiment work about forming teacher's professional position

УДК 37.01 : 504 : 378.14

Тульська О. Л.

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо актуальним є питання підготовки фахівців, які повинні мати не тільки спеціальні знання, уміння та навички, але й високий рівень професійної культури. Статтю присвячено обґрунтуванню значення особистісно орієнтованого підходу у формуванні професійної культури майбутніх екологів. Обґрунтовано, що найбільш доцільними мають бути інтерактивні методи навчання.

Постановка проблеми. *Актуальність дослідження.* На сучасному етапі розвитку суспільства в Україні утверджується стратегія прискореного, випереджального розвитку освіти. Значна увага приділяється питанню підготовки сучасного фахівця, що викликає необхідність реформування вищої школи.

Традиційна система навчально-виховного процесу, в основному, базується на соціоцентристському підході до освіти. У рамках такого підходу реалізується уявлення про те, що головною метою навчання є оволодіння певними знаннями, уміннями і навичками, тобто зовні заданими нормативами. Таке навчання не орієнтоване на формування умінь саморозвитку особистості і лише частково сприяє розвитку професійної культури майбутніх екологів. Важливою умовою успішного формування і розвитку професійної культури майбутніх екологів, на нашу думку, є посилення індивідуалізації навчально-виховного процесу, використання особистісно орієнтованого підходу до його організації та здійснення.

Формулювання цілей статті. *Метою статті* є висвітлення значення особистісно орієнтованого підходу у формуванні професійної культури майбутніх екологів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. *Стан дослідження проблеми.* Особистісно орієнтований підхід знайшов своє відображення у працях Б. Ананьєва, Д. Белухіна, Б. Богоявленської, Л. Виготського, Р. Грановської, В. Ільченко, Н. Тализіної, В. Сисоєвої, В. Фурман та ін.

Практичну значущість особистісно орієнтованого підходу у контексті нашого дослідження ми вбачаємо у створенні умов у навчальному процесі для повноцінного

всебічного вияву й розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх екологів з метою формування їх професійної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистісно орієнтований підхід ґрунтується на методологічному принципі, згідно з яким студент повинен стати не тільки об'єктом, але й суб'єктом навчання та виховання. Це означає, що необхідно враховувати насамперед його потреби, мотиви, цілі, здібності, активність, інтелект та інші індивідуально-психологічні особливості [1, с.18]. Цієї думки дотримується І. А. Зимня [2 с. 76], яка відмічає, що особистісно орієнтований підхід ґрунтується на ідеї, яка центром навчання робить учня (студента) зі своїми особистісними мотивами і психічними властивостями.

Саме з особистісно орієнтованим підходом пов'язане тлумачення навчально-виховного процесу як суб'єкт-суб'єктних відносин. Так, В.О. Мижериков відзначає, що особистісний підхід «передбачає допомогу вихованцеві в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятних самовизначенні, самореалізації й самоствердженні» [4, с.255].

Особистісно орієнтоване навчання у вищій школі ґрунтується на таких принципах:

- пріоритет індивідуальності, самоцінності студента, який є суб'єктом навчального процесу;

- співвіднесення освітніх технологій на всіх рівнях освіти із закономірностями професійного становлення особистості;

- визначення змісту освіти відповідно до рівня розвитку сучасних соціальних, інформаційних, виробничих технологій і майбутньої професійної діяльності;

- випереджальний характер освіти, що забезпечує формування професійної компетентності майбутнього фахівця;

- забезпечення ефективності освітнього процесу завдяки організації навчального середовища;

- врахування індивідуального досвіду студента, його потреби в самореалізації, самовизначенні, саморозвитку [6, с.210].

В особистісно орієнтованому навчанні основним чинником вибору методів є завдання організації продуктивної діяльності студентів. З огляду на це, вважаємо доцільним використання інтерактивних технологій – спеціальної форми організації пізнавальної діяльності, яка переслідує конкретну мету: створення належних умов навчання і виховання, за яких кожна особистість зможе відчути свою успішність, інтелектуальну спроможність [5, с. 65]. Це можливо лише в постійній активній взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу.

Ю. Фокін наголошує на тому, що «інтерактивні методи навчання орієнтовані на більш широку взаємодію учнів не тільки з учителем, але й один з одним і на домінування активності учнів у процесі навчання» [3, с.106].

Отже, впровадження інтерактивних методів навчання змінює характер взаємодії викладача й студентів: активність викладача поступається місцем активності студентів, завданням педагога стає забезпечення умов для їхньої ініціативи, а саме: створення атмосфери зацікавленості кожного студента у роботі всієї академічної групи, стимулювання тих, хто навчається, до вільного висловлювання власного погляду, спонукання до використання різних способів виконання завдань без побоювання помилитися чи отримати неправильні результати, підтримання бажання знаходити свій спосіб роботи, створення умов для всебічного розвитку особистості на основі загальнолюдських цінностей, надання можливості кожному виявити ініціативу та самостійність у роботі, спонукання студентської молоді до самовираження та самовдосконалення. Викладач виконує функції організатора, координатора та експерта. Отже, інтерактивні методи засновані на принципах взаємодії, активності студентів, груповому досвіді, обов'язковому зворотньому зв'язку. Під час їх використання

створюється середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, накопиченням сумісних знань, можливістю взаємної оцінки і контролю. Відночас інтерактивні методи передбачають більш широкі можливості для вияву самостійності студентів, знаходження ними власного рішення, їх самовиявлення та самовдосконалення, що сприяє реалізації умови використання особистісного підходу у навчанні.

З метою формування професійної культури майбутніх екологів ми використовували різні інтерактивні методи.

Відповідно до навчального плану значна кількість занять майбутніх екологів проходить у формі лекцій. На лекційних заняттях висвітлюються особливо складні питання теми, трактуються найновіші факти, події, які мають стати основою для подальшої роботи з навчальним матеріалом на практичних заняттях та у професійній діяльності. Тому використання інтерактивних методів навчання на лекційних заняттях є одним із важливих завдань навчального процесу майбутніх екологів. З цією метою ми використовували евристичні бесіди, проблемні лекції, які дозволяють концентрувати увагу на важливих питаннях, створювати умови для більш глибокого осмислення, розуміння та запам'ятовування навчального матеріалу.

Вимога «суб'єкт-суб'єктної» організації навчального процесу, на наш погляд, максимально реалізується на семінарських заняттях. Такі інтерактивні методи, як «мозковий штурм», «займи позицію», «аналіз ситуацій», «дерево рішень», «джигсо», «пошук скарбів», «коло ідей», навчальні групові дискусії, «кейс»-метод, ігри дають можливість викладачу і студентам діяти у новому навчальному середовищі, головною ознакою якого є позитивна навчальна мотивація.

«Мозковий штурм» є ефективним методом колективного обговорення проблеми, пошуку рішень. Він спонукає студентів-екологів до максимального виявлення їх інтелектуальних можливостей, творчого мислення, уяви, що має наслідком швидке та ефективне виконання поставленого завдання. Завдяки цьому методу водночас відбувається формування вміння доброзичливо сперечатися, вислуховувати іншого, формулювати запитання, продуктивно критикувати, знаходити спільне розв'язання проблеми.

Цей метод використовувався нами для того, щоб зібрати більше ідей щодо вирішення конкретних екологічних проблем. Наприклад, під час вивчення теми: «Забруднення атмосфери: джерела, масштаби, наслідки» студенти розглядали питання: Які причини погіршення стану атмосфери? Що таке «кислотні дощі», «озонові дири», «парниковий ефект»? Які можливі наслідки цих явищ?

Під час обговорення запропонованих питань студенти висловлювали власну думку, давали коментарі. Крім того, їм надавалась можливість розвивати свої ідеї, змінювати їх на інші, висувати нові, знову повертатися до попередніх.

Метод «Займи позицію» (власна думка) – студентам надаються проблемні питання, що вимагають особистісної позиції. Так, ми пропонували студентам під час вивчення теми «Атомна енергетика» розглянути проблемне питання: «Атомна енергетика: за і проти». Кожен студент мав обрати одну із протилежних позицій і під час обговорення відстоювати її, доводячи достовірність своєї думки.

«Аналіз ситуацій» – прийом, під час реалізації якого ми пропонували студентам життєву, виробничу чи гіпотетичну суперечливу ситуацію і разом з ними аналізували її за певною схемою. Цей метод, наприклад, ми використовували під час вивчення теми: «Міграція токсикантів у ланцюгах живлення». Питання для обговорення надавались у такій послідовності:

- Які джерела і масштаби надходження токсикантів до біосфери? (Які є факти?)
- Яким чином токсиканти потрапляють до живих істот та як впливають на людський організм? (У чому проблема? Які аргументи?)
- Які шляхи подолання цієї проблеми? (У чому полягає вирішення?)

У результаті такої структури заняття майбутні екологи навчаються аналізувати навчальну інформацію, відрізняти факти від думок, виявляти важливі й другорядні обставини, аналізувати й приймати рішення, робити прогнози та давати рекомендації.

«Дерево рішень» – прийом, під час реалізації якого ми пропонували студентам проблемну ситуацію, яка може мати не одне, а декілька рішень. Студенти повинні були надати рекомендації щодо вирішення проблеми. Обговорювався кожен варіант рішення, його позитивні й негативні сторони.

Так, під час вивчення теми «Вплив діяльності людини на літосферу» розглядалось питання: «Сучасний стан ґрунтів України та шляхи їх покращення». Студенти визначали негативний вплив господарської діяльності на ґрунт та називали низку заходів щодо його зменшення. Зразки рішень записувались на дошці. Кожна пропозиція обговорювалась всіма учасниками семінару.

«Джигсо» – прийом, реалізація якого нагадує рух пилки – окремі зуби виконують частину загальної роботи. Цей метод ми використовували під час вивчення біогеохімічних циклів хімічних елементів. Студенти поділялися на групи по 5-6 осіб. Кожному студентові групи доручалося виконання фрагмента спільного завдання. Про результати роботи він повинен був доповісти членам групи. Студентам було запропоновано розглянути такі питання: Які форми знаходження хімічного елементу на Землі Вам відомі? Яку роль відіграє хімічний елемент у життєдіяльності живих організмів? Яким є природний біогеохімічний цикл хімічного елементу? Які зміни відбуваються з природним біогеохімічним циклом хімічного елементу під впливом антропогенних чинників? Провести розрахунки біогеохімічного циклу хімічного елементу у біогеоценозі.

Під час семінару студенти в кожній групі обмінювалися самостійно опрацьованою інформацією і давали повний опис біогеохімічного циклу хімічного елементу. Звітували про засвоєння всієї теми кожен окремо та група в цілому. Ми звернули увагу на те, що студенти були зацікавлені у тому, щоб їхні товариші сумлінно виконували свої завдання, оскільки це відбивалось на підсумковій оцінці. Отже, в результаті такої структури заняття майбутні екологи навчаються працювати в команді, враховувати погляд іншого, співпрацювати.

«Акваріум» – прийом, під час реалізації якого студенти об'єднуються у групи і отримують завдання, після чого учасники однієї з груп між собою починають обговорювати запропоновану проблему, а решта студентів слухають. Після закінчення всі студенти спільно обговорюють, чи згодні вони з думками групи, чи була ця думка достатньо аргументованою, який з аргументів вони вважають найбільш переконливим. Ефективність такого прийому щодо формування професійної культури майбутніх екологів зростає за рахунок обговорення в групі продуктивності позиції кожного з членів команди, способів аргументації, опонування, особливостей самопрезентації. Так студенти, що знаходяться в зовнішньому колі можуть зробити висновки стосовно позитивних і негативних характеристик спілкування, їх наслідків на прийняття правильного або неправильного рішення запропонованої ситуації. Методичні рекомендації отримують і ті, хто знаходяться в центрі уваги, адже вони побачили свої дії очима інших і можуть тепер зробити об'єктивні висновки про власний стиль спілкування, вміння співпраці, аргументації, дискутування.

Цей метод ми використовували під час вивчення теми: «Альтернативні джерела енергії». Студенти кожної групи досліджували питання використання вітроенергетики, гідроенергетики, геотермоенергетики, космічної енергетики, біоенергетичних технологій. Така структура заняття сприяє розвитку у майбутніх екологів ініціативи, творчого мислення, уміння вести бесіду, аргументовано доводити свою точку зору, що дає підстави вважати названий прийом ефективним у формуванні професійної культури майбутніх екологів.

З метою поповнення студентами професійного багажу знань нами було використано прийом «Пошук скарбів». Цей метод ми використовували під час вивчення

теми: «Охорона тваринного і рослинного світу». Студенти об'єднувались у групи по 3-4 особи і отримували питання, відповіді на які могли знайти у підручниках, довідкових виданнях, інформації з Інтернету, пресі.

Питання, які ми пропонували студентам для самостійного опрацювання: Який вплив здійснює господарська діяльність на біологічне різноманіття? Які основні напрями збереження видового різноманіття? Що таке екологічно стабільне суспільство та які умови його створення? Що таке Червона книга та яка її будова? Що таке Зелена книга та яке значення має її створення? Які заходи вживають для охорони флори та фауни в Україні? Які типи природоохоронних територій існують в Україні? Які рослини і тварини охороняються в рідному краї? Яким чином відбувається охорона рослинного і тваринного світу за кордоном? Яку законодавчу базу створено в Україні?

Студенти кожної групи на семінарському занятті презентували свій виступ: викладали здобутий матеріал, аргументували його вагомими фактами, наводили приклади, цифри.

Достатньо ефективним методом формування професійної культури є навчальна дискусія з конкретної проблеми. Дискусія як форма діалогу передбачає спілкування людей на основі доведень та аргументів з метою пошуку істини шляхом всебічного співставлення різних поглядів [6, с.211]. Тобто сутність дій у дискусії полягає в захисті та спростуванні тез.

Користь дискусії у формуванні професійної культури майбутніх екологів ми вбачаємо у тому, що вона розвиває у студентів:

- вміння логічно і критично мислити;
- вміння організовувати свої думки;
- вміння висловлювати власну позицію;
- вміння наводити аргументацію на користь своєї думки;
- вміння відстоювати свою точку зору;
- співчуття і терпимість до поглядів інших;
- впевненість у власних силах;
- здатність працювати у групі (колективі);
- здатність зосереджуватись на суті проблеми;
- вміння тримати себе перед аудиторією.

Дискусію ми використовували під час вивчення різних екологічних проблем, наприклад, під час розгляду питання можливості глобальних екологічних катастроф, спричинених діяльністю людини.

Дослідження показало, що використання дискусійної технології сприяє розвитку навичок спілкування, а також виступає засобом згуртування колективу, набуття соціального досвіду, налагодження комунікативних зв'язків, взаєморозуміння і допомагає формуванню системи поглядів та моральних цінностей студентів.

Ряд інтерактивних методів навчання отримав загальну назву «ігрові методи». Ігрові методи багатопланові, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички.

Ділові ігри, що були розроблені нами, характеризуються: відпрацюванням певних форм соціальної поведінки, необхідних у подальшій професійній діяльності; імітацією конкретних професійних ситуацій; індивідуальним підходом та можливістю студентам зафіксувати своє «Я»; мобілізацією знань із різних дисциплін; створенням проблемних ситуацій, інтелектуальних труднощів, що вимагають активної взаємодії студентів з об'єктами пізнання, подолання суперечностей між відомими знаннями і необхідністю «відкрити» або знайти нове знання, систему вмінь і навичок, які, у свою чергу, сприятимуть розв'язанню нових для студентів пізнавальних завдань.

Отже, нами створювалися умови для розвитку у майбутніх екологів гнучких і міцних професійних навичок, соціальних установок, ділових і моральних якостей. Обов'язково враховувалися індивідуальні якості студентів, рівень їх навченості.

Наприклад, гра «Відкрите судове засідання у справі «Вплив викидів консервного заводу на стан атмосферного повітря». Для участі у грі студентами вибиралися дійові особи: Ведучий, Голова суду, Секретар, Прокурор, Захисник, Обвинувачувачі (Екологи та Жителі району), Обвинувачуваний. Студентам заздалегідь роздавалися завдання і пропонувалось обрати для себе ролі.

Необхідність виконання кожної ролі спонукала студентів до пошуку аргументів з метою підтримки тієї чи іншої позиції, що, в свою чергу, зумовило проведення відповідного дослідження. Рольові функції дозволяли студентам проаналізувати почуття, думки і дії персонажів під час розв'язання екологічної ситуації. Крім того відбувалась психологічна переорієнтація студентів: вони почали усвідомлювати, що ситуація відтворена у рольовій грі не просто відображає зміст навчального матеріалу, але є реальною життєвою проблемою, вирішення якої залежить від осіб, які мають певні права та обов'язки і несуть відповідальність за прийняте рішення.

Як показало дослідження, використання ділових ігор у навчальній діяльності майбутніх екологів сприяє активізації знань; оволодінню професійними моральними нормами; вмінню аналізувати і систематизувати матеріал, виділяти в ньому головне; оцінювати різні варіанти розв'язання проблеми і вибирати найкращі; мобілізувати знання з різних дисциплін і приймати самостійне комплексне рішення; прогнозувати та перевіряти правильність прийнятих рішень і гіпотез; спілкуватися і працювати в колективі.

Метод аналізу конкретних ситуацій або кейс-метод у навчанні майбутніх екологів передбачає розгляд конкретної проблеми або ситуації, що вступає у протиріччя з доктринами, її аналіз та визначення шляхів розв'язання. У такому випадку проблема розглядається студентом з точки зору певної посадової особи. Студенти усвідомлюють свої професійні права, обов'язки та відповідальність за прийняте рішення.

Названий метод поєднує у собі риси як навчання, так і майбутньої самостійної професійної діяльності, що безпосередньо впливає на процес особистісного зростання студента. Опанування професійними якостями поєднується з оволодінням прийомами професійної діяльності.

Так, студентам пропонувалась ситуація: «На хімічному підприємстві трапилась аварія. Викид стався раптово, в нічний час. В результаті аварії в атмосферу потрапила значна кількість газоподібної отруйної речовини – метилізоціанату. Опишіть ваші дії як державного інспектора з охорони навколишнього середовища».

Під час застосування методу «конкретних ситуацій» студентам надавалась можливість обговорювати завдання, разом аналізувати ситуацію, виявляти причини виникнення аварії, пропонувати рішення.

Проведене дослідження показало, що застосування кейс-методу сприяє розвитку у студентів поваги до майбутньої професійної діяльності, відповідального ставлення до справи, ініціативи і самостійності, надає можливість оволодіти моральними нормами, навичками взаємодії і спілкування, індивідуального та колегіального прийняття рішень в екстремальних умовах. Все це говорить про важливість названого методу у формуванні професійної культури майбутніх екологів.

Висновки. Отже, використання інтерактивних методів дозволяє максимально задіяти студентів-екологів до навчально-пізнавальної діяльності і дає змогу краще засвоювати та поглиблювати знання, виробляти професійно необхідні уміння та навички, використовувати міжпредметні зв'язки, критично мислити, роз'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, дискутувати та поважати альтернативні думки, будувати конструктивні відносини у групі, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт. Зважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що завдяки використанню інтерактивних методів реалізується особистісно орієнтований підхід до формування професійної культури майбутніх екологів.

Література:

1. Зеер Э.Ф., Романцев Г.М. Личностно ориентированное профессиональное образование // Педагогика. – 2002. – №3. – С.16-21.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2002. – 384 с.
3. Зубченко Л.В. Використання інтерактивних методів навчання при формуванні педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання // Зб. наукових праць. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДНТУ, 2009. – Вип. 4 (146) – С. 106-110.
4. Резнік С.М. Вибір методів навчання у процесі підготовки магістрів спеціальності «Адміністративний менеджмент» // Зб. наукових праць. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДНТУ, 2009. – Вип. 4 (146) – С. 255-259.
5. Тімець О.В. Сучасні інноваційні технології – складова удосконалення педагогічної майстерності вчителя географії // Наукові записки.- Вінниця: ВДПУ, 2005. – Вип.14. – С.64-66.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – Київ: «Академвидав», 2006. – 352 с.
6. Холковська І.Л. Методика виховної роботи: Практикум.- Вінниця: ВДПУ, 2005. – 254 с.

На современном этапе развития общества особенно актуальным становится вопрос подготовки специалистов, владеющих не только специальными знаниями, умениями и навыками, но и высоким уровнем профессиональной культуры. Статья посвящается рассмотрению значимости личностно ориентированного подхода в процессе формирования профессиональной культуры будущих экологов. Обосновано, что наиболее целесообразными являются интерактивные методы обучения.

The vital aim of modern higher education is not only to provide future specialists with special knowledge and professional skills but also with high level of professional culture. The article analyzes the person-orientated approach in forming professional culture of ecology students. It is grounded, that the most expedient methods of teaching are interactive methods.

УДК 378.147

Філіппова Л. Л.

ВПЛИВ КОМПЕТЕНТНІСТНОГО ПІДХОДУ НА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті представлено і стисло обґрунтовано вплив компетентнісного підходу на підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Розглянуто професійну компетентність майбутнього фахівця як суб'єктивну якість, що виявляється в проектуванні і реалізації діяльності з урахуванням кваліфікаційних вимог.

Постановка проблеми. Проблемі якості підготовки фахівців приділяється велика увага. Це пов'язано з тим, що останніми роками в суспільстві гостро відчувається незадоволеність якістю освіти.

Поняття «якість професійної освіти» відображає рівень відповідності випускника ВНЗ вимогам споживачів освітніх послуг. Підвищення якості професійної підготовки обумовлене можливістю мобільного реагування навчального процесу на потреби суспільства, виробництва, особистості. Забезпечити таку можливість покликана система управління якістю підготовки фахівця, одним з основних принципів побудови якої є спрямованість на формування необхідних фахівцеві компетенцій, що забезпечують його конкурентоспроможність.